

розгорнута книжка — перед вами і ви от-от вирушите в цю захопливу подорож, яка для мене вже в минулому. А втім, це не я вів героїню, а вона сама виповідала мені свою душу, а я лише фіксував на папері карколомні перипетії її драматичного життя, її болі, страждання, надії. Перевага письменника в тому, що він може жити у вигаданому світі, який іноді реалістичніший від того, що існує поза його уявою.

Усе описане в цій жіночій історії — правда, адже щось подібне відбувалося в моєму найближчому оточенні, у колі моєї численної родини. Багато моментів, які, на перший погляд, здаються малоімовірними, я брав із життя — життєві сюжети й колізії іноді перевершують найфантастичніші вимисли. З безліччю найтонших нюансів, змальованих у книжці, я стикався особисто, тому сміливо можу сказати, що знаю свою вигадану героїню краще, ніж справжніх людей у реальному світі.

РОЗДІЛ 1

БЕЗ ІМЕНІ

Ця ніч могла тривати вічно. У темних кутках кімнати ховалися таємничі чорні образи і швидкі тіні, кублилась лискучо-масна імла, і здавалося, що приміщення позбавлене стін, які б заважали проникненню в нього повітря, навпаки — нескінченна підлога оселі вільно простирається в різні кінці світу. Це відчуття особливо посилювалося з наближенням півночі, коли свічки гасли, залишаючи по собі легеньке димне марево, гіркуватий присмак якого ще довго лоскотав язик. Із далеких кутків моєї кімнати тхнуло кислятиною, спертий пліснявий дух бив у носа вже з порога. За ковдру мені правила вовняна хустка, вона пахла свіжим овечим молоком, що приносило легкий супокій. Я глибоко вдихала цей запаморочливо п'яний овечий запах, намагаючись наповнити ніздрі чимось теплим і, як мені здавалося, домашнім. Я розуміла, чим усе скінчиться, бо варіантів для мене лишалося небагато, а надто цієї темної ночі. Трохи згодом електрична лампочка передсмертно заблимає, перш ніж було натиснуто тумблер, і коли світло потухло, попід стелею ще довго пурхали цяточки-світляки. Увесь дім поринув у сон. Татусь, Віктор Сергійович, пішов опочивати рано, тільки-но

годинник на стіні глухо і невдоволено вибив вісім разів. Дарка, служниця, яка мешкала в домі ось уже другий рік, зараз же після вечері прошмигнула повз мене, прошелестівши рясною, явно завеликою на неї, спідницею, на кухню, звідки ще якийсь час долиняло бряжчання посуду, що його вона, перемивши, поквапливо розставляла на миснику. Довгий час той брязкіт був єдиним звуком, що розбивав кристалеву тишу помешкання. А потім умить усе стихло. Так, ніби ніколи ніхто в світі не шумів. Ніколи.

Повернулася з кухні Дарка, прийшла до мене в кімнату, де я все ще читала роман, вигідно вмостившись у фотелі з підібганими ногами — тїнь від свічки сквапливо блукала по моєму обличчю, блищики розсипалися на вилицях, лоскотали вуста, а відтак щезали в імлі. Мені хотілося просто сидіти ось так, у сповитку напівмороку, адже темрява має своє заспокоєння. На світлі все видно — людські вади, усі наші негідні вчинки. На світлі ми, як перед Божим ликом, відкриті для натовпу, що завжди прагне підняти на глум того, кого раніше звеличував. Не пам'ятаю, звідки в мені зародилися ці думки, можливо, я днями вичитала їх у романі, який оце домучувала, а можливо, мені це наснилося. Дивно, а що, коли наше життя — це сон, а смерть — пробудження? Тоді, що ж насправді є цінністю — ілюзія чи істина?

Дарка прийшла спитати, як я почуваюся, чи не треба чого, віддати на добраніч. Цей наш з нею щоденний ритуал був подібний до гри, в якій кожен виконував свою роль старанно, можна сказати із завзяттям. Я за звичкою збрехала, що все гаразд, хоча знову відчувала

дедалі сильніший біль у боці, який починав пульсувати, ніби там працювала механічна машина, що штовхала поршні просто в моєму тілі. Щоразу це відчуття приходило несподівано, майже без причин. Якою була природа моїх страждань, я не знаю й досі. Я ні на що не слабувала, не була застуджена чи уражена з дитинства якоюсь недугою. Просто одного дня, коли моя матінка відійшла у засвіти, я відчула, як у мене заболіло тіло. Відтоді біль приходив невідомо чому, без будь-яких підстав. Напевно, усе почалося з голови, але віддавало у всьому тілі; мені здавалося, ніби мої руки, ноги, живіт і решта не належить мені, бо я не могла їх контролювати. Мій стан був на межі божевілля, але, певна річ, це не було безумством — кажу ж, моя свідомість все ж утримувалася на тонкій межі між остаточним шаленством і здоровим глуздом, залишаючись на боці останнього.

Батюшка Миколай з української церкви, що на розі вулиць Алеутської й Пекінської, тряс переді мною своєю ріденькою борідкою, ніби кропилом зі свяченою водою, бо іноді з неї так само бризкали краплини слини з рота, коли він натхненно виголошував пристрасні слова молитви. А перед сповіддю він, дбайливо осінивши мене хрестом, уважно вислуховував список нечисленних моїх гріхів, ніби намагаючись віднайти причину глухих болів у моєму змученому тілі. Проте, нічого не знайшовши й перебравши різні аргументи, квапився до мого татуся, аби вкотре упрохати його відрядити мене до Богородице-Рождественського жіночого монастиря, розташованого під Усурійськом. Там, казав панотець, усю цю ману вибили б із мене молінням

і тяжкою працею. Проте, хоча все сказане було не нове, татко знову заводив зі мною сувору річ, схиливши низько голову, втупивши в мене свої грізні, темні очі, і голосно кричав, щоб я опанувала себе, перестала розводити рюмси, адже моя покійна матінка була сильна духом жінка. «І в кого ти така вдалася?!»

Решту вечора я сиділа у себе в кімнаті, взявши двері на клямку, затискала долонькою рота, з якого виривався глухий, страдницький стогін. Сльози, як стало зрозуміло, у цьому домі не схвалювалися, тож я ридала глухо й беззвучно, мов та поранена лисиця, якій не судилося вижити, а померти наразі не давала боротьба організму з хворобою. Біль у боці наростав сильніше, ніж будь-коли, вже калатав нижче пояса дзвоном, здавалося, немов з мене рветься назовні страшний звір. Так тривало дуже довго, але в монастир я їхати відмовлялася навідріз. Вигляд чорних, мов граки, чорниць, лякав мене. Високі монастирські мури засмучували, адже ув'язнення не з власної волі було гірше за будь-яку муку. Тому одного разу я вирішила, що брехня краща за правду, адже брехня приховує тебе, прикриваючи, мов саваном, стидку наготу душі. Я терпіла біль і мало кому розповідала, як моє тіло розривається на сотні шматочків, ніби його розтягують хірургічними щипцями. Щодня я сходила на свій ешафот, очікуючи здійснення страти, але замість швидкого позбавлення від муки наставала тяжка пульсація в усьому тілі. Тривав день, тривав і біль.

Тому я збрехала. Служниця Дарка, як і всі ми, була родом з материкової України, або, як ми всі називали

її, «Першої», а, відповідно, Далекий Схід — від Владивостока до Благовіщенська і далі — ми назвали «Другою Україною», або Зеленим Клином. Удома ми всі розмовляли українською мовою, а на вулиці й світських прийомах — завжди московською. Пам'ятаю, як я маленькою, коли ще ледь діставала до підвіконня, спитала у матері (ще живої, але вже враженої невиліковною недугою), чому всі балакають не так, як ми, а вона відповіла, що ми інакші. Хто такі «інакші», я тоді ще не розуміла. Мама померла, так і не встигнувши пояснити мені, у чому ж полягає різниця між нами і нашими сусідами — москалями й китайцями, що заполонили Владивосток незліченною ордою.

— То я вже піду спати? — Дарчин голос вирвав мене з полону спогадів.

— Так, звісно, йди, якщо хочеш, ти вільна. Завтра хочу скупатися, заготуй дров, — я намагалася говорити про щось стороннє, аби приглушити всезростаючий страх цілонічної муки.

— Як скажете, — покірно кивнула Дарка і чомусь присіла, як фрейліна.

Її довга барвиста спідниця розпласталася на долівці, розтеклася квітчастою калюжею, через що цей рух служниці здався досить кумедним.

— Гей, а ти добре маєшся? — раптом бовкнула я і подумки всміхнулася своїм словам.

— Якнайліпше, і вам того бажаю, — зараз же у тон мені відказала Дарка.

Я не втрималася і порснула сміхом, що здивувало служницю. Дарка була вродлива, як тільки можуть бути

вродливими сільські українські дівчата — ніби нама-
льовані вуглиною чорні брови, виразні очі з приємною
блакиттю полтавського озера на світлому личку. Ну,
і звісно ж, чорна, мов пофарбована, туга розкішна коса,
так ретельно зачесана щоранку, що вона нагадувала ко-
ваний ланцюг на риболовецькій шхуні. Ох, і підчепить
колись ця коса-ланцюг рибку велику, родовиту... Я по-
глянула на серйозне і картинно-красиве Дарчине лице
й подумала, що ця дівка матиме гарного чоловіка. Але
про свої роздуми промовчала. Лише попросила служ-
ницю принести води й відрядила її геть.

Коли Дарка пішла, я дочитала розділ, поклала книж-
ку на комод біля фотелю. Полум'я свічки грайливо ко-
лихалося, нервово тремтіло від кожного мого руху —
легкий потік повітря торкався ніжної вогнистої голівки,
ніби тягся поцілувати її, але та відчайдушно ухилялася.
Ще кілька хвилин я споглядала на жовто-синє сяйво,
схоже на чиєсь довгобразе лице. Мені здавалося, що
хтось німо дивиться на мене, готовий вислухати мою спо-
відь. Як воно — носити в своєму лоні замість майбут-
ньої дитини ніби живий хворобливий згусток, що дарує
тобі не радість і віху, а самі лише тортури? Чи здатний
здоровий зрозуміти, як можна зріднитися з хворобою
так, що здається, ніби ви завжди були одним цілим?
Якщо ця мука тілесна, що оселилася в тобі, здається
правдивішою за інших людей? Що може знати про жит-
тя той, хто не відчував подібного страждання?

Утім, я негайно пересилила свій розпач. Мені на-
бридло жаліти себе, адже в жалості ще ніколи не бу-
ло порятунку. За звичкою задувши свічку, я уляглася

в ліжку, заплющила очі. Переді мною спливали кар-
тини сьогодення цього дня. Я прощукувала вулицею, ко-
ли на мене налетів двірник, що гнався за хлопчаком-
злодюжкою. З сусідньої вулиці враз потягло пахом
свіжоспеченої здобі і цинамону, змішаним з густою
настоянкою молодих, напівнабряклих пуп'янків троян-
дових кущів. Я схопилася за цю нитку аромату, щоб
утримати його якомога довше в ніздрях, адже такі за-
пахи осявали мою душу. Промайнула карета. Двірник
зашурхотів мітлою по бруківці, намагаючись згорну-
ти старе, торішне листя, що ламалося під його дряпа-
ком і чомусь пахло березовим зрубом. Мимо пройшла
дамочка, соромливо ховаючи лице у коміречь куцень-
кої накидки, та шлейф амбре фіалкової води з яасми-
ном незримо потягся вслід за нею.

Містяни не говірки з будь-ким на вулиці. Цього не-
спокійного 1918 року всі намагаються якнайшвидше
прошмигнути у свій дім, щільно зачинити віконниці, аби
тільки тоненький сонячний промінець прорізав кім-
нату від підлоги до стелі, а відтак, зачахнувши, рідшав,
мов лісовий струмочок, розчиняючись у наростаючому
сутінку помешкання. Причина всього лиха — трикля-
та революція, говорив був мій татко, натоптуючи собі
люльку добрячим тютюном. В Україні колотилося —
казали, ніби німці увійшли до країни, аби звільнити її
від більшовиків. Але й ціна тому виявилася неабия-
кою — величезний оброк, який селяни мусили спла-
тити всілякою провізією. Подейкували, що гетьманом
хоче стати Скоропадський, про якого мало хто чував
у наших краях. Та це незнання не заважало багатьом

українцям думати, що їхня далека перша батьківщина і є тим обітованим краєм, у який необхідно повернутися або хоча б зв'язати себе міцними нитками з ним, ставши його колонією. Далекосхідні українці, до яких вісті доходили значно пізніше, ще не розуміли, що саме для них буде краще — підкоритися петербурзьким більшовикам чи попроситися під опіку Києва.

Про це на вулиці тільки й балачок в усіх — від вусатого колишнього городового, який з приходом більшовицької влади зараз же подався в розпорядники комуни, створеної неподалік у морському порту, до швачки, що точила яси зі своєю товаркою на ганку маленької церкви. Ніхто не знав, що буде завтра, яким боком вилізуть для них ці події. Але ж відомо, що саме незнання часто примушує людину рухатися вперед, бо воно, а не знання є початком прогресу. Позаяк перше спонукує до дій, а друге — до спокою.

Нещодавно і я говорила з Сашенькою Іваненко, донькою місцевого судновласника, про те, що, не знаючи наперед своєї долі, людина сама підштовхує себе до вчинків, не властивих їй раніше. Тобто саме нерозуміння є світлом і рушієм для людства. У відповідь на мої слова Сашенька лише мило кліпала оченятами, тербила в руках мережчату хустинку й здивовано поглядала на мене. Вона — чарівне створіння — навряд чи замислювалася про такі речі, та чи можу я засуджувати її? У приємних рисах її обличчя майже не помітне було занепокоєння, зароджене в глибинах розуму, бо нерідко гарна зовнішність ніби дає якусь перевагу перед лихом. Не можна сказати, що я була бридка на вроду і ніхто

не хотів свататися. Таке траплялося, і два чи три кавалери навіть переступали поріг мого дому, цілували руки й покірно схилялися переді мною, мов явір од вітру. Але година-дві, проведені у товаристві мого неврівноваженого шаленця-батька, назавжди відтручували їх від нашої домівки. Тож я доволі довго залишалася без пари.

Картини дня миготливою каруселлю пролітали мені перед очима, я довго крутилася в ліжку, як завжди, не маючи змоги заснути. Серце одно тьохкало від хвилювання, в голові снувалися різні думки й відлітали геть, безупинно збиваючи куряву спогадів. Мені хотілося встати, пройтися, щоб розвіяти свою тривогу, але ж татко... Він страшенно не любив, коли хтось ходив ночами, сварився, раптово почувши різкий скрип мостин чи, не приведи Боже, приглушені голоси. Коли він спав, усе в домі завмирало, здавалося, навіть час притишував свій біг, ніби й він побоювався важкої батькової владі. Я засинала довго й болісно, утім, як завжди.

Ранок розпочався з батькового бурчання на Дарку. Він костив її з насолодою, більше, ніж зазвичай. Його хрипкий, як труба, голос лунав на весь дім, уриваючи сон домочадців; і це означало, що він нікому не подарує жодного промаху. Відколи померла матінка (а сталося це десять років тому), в мого татка ніби біс уселився. Щодня він ходив сердитий і набурмосений, грюкав кулаком по столу, відтак заспокоювався, лише перехиливши залпом фужер горілки. Загрозливе ремствування господаря дому нагадувало протяжний і хрипкий вовчий рик; здавалося, темними ночами він перекидався вовкулакою, й цій хижій істоті було